

ÁRKOSY LILLA

Az isteni és az emberi jog konfliktusa Aiszkhülosz: Leláncolt Prométheusz című művének tükrében

Bevezetés

A „jog és irodalom” modern jogelméleti irányzat megjelenése James Boyd White *Legal Imagination* című 1972-ben megjelenő művéhez köthető, amelyet követően ennek az irányzatnak a hatása egyre erősödött az 1980-as években.¹ Az idő múlásával a „jog és irodalom” kutatási irány nemcsak erősödött, de egyre népszerűbb is lett, ami talán annak tudható be, hogy ezek a kutatások új aspektusból közelítenek a jogtudományhoz. Ugyanakkor e mozgalom célul tűzte a jogi oktatás reformját is, ezért a kutatások szorosan kapcsolódnak a jogászképzéshez, hatásuk legfőképp a jogi oktatás szférájában érezhető.² A „jog az irodalomban” oktatási irányzat egyike a „jog és irodalmat” alkotó öt irányzatnak.³ Talán a legismertebb irányzat az öt közül a „jog az irodalomban” alkategória, amely humanista irányzatként a jog és az igazságosság összefüggéseit, a különböző jogi szervezetek, jogintézmények irodalmi műveken keresztül történő vizsgálatát szorgalmazza.⁴ A szegedi konferencia témája ehhez a kutatási irányzathoz kapcsolódik. Jelen tanulmány az ókori irodalom és jogtörténet világába kalauzol bennünket. A Kr. e. V. század az athéni demokrácia kialakulásának és virágzásának időszaka, amely Európa államtörténetére nagy befolyással bírt.⁵ A demokratikus államberendezkedés kedvezett az irodalom fejlődésének.⁶ Az elemzésem tárgyát képező alkotás, vagyis Aiszkhülosz: Leláncolt Prométheusz című műve tökéletes tárgya a „jog és irodalom” irányzatnak. Az itt következő elemzés az imént említett „jog az irodalomban” alkategóriához kapcsolódik leginkább, ebből kifolyólag azt fogom boncolgatni, hogy a jog milyen formában jelenik meg a Leláncolt Prométheuszban, valamint azt, hogy milyen jogi és erkölcsi problémák állnak a mű középpontjában. Főként az isteni és az emberi jog viszonyáról, majd ezután az isteni és az emberi joghoz egyaránt kapcsolódó igazságosság koncepciójáról szeretnék rövid kitekintést adni. Ugyanúgy mint napjainkban a könyvekből, történetekből szereznek információt az emberek, az ókorban is a görög emberek különböző

¹ H. SZILÁGYI István: *Jog és Irodalom* (habilitációs előadás). *Iustum Aqueum Salutare* IV. 1 (2010) 1.

² NAGY Zsolt: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. PhD disszertáció, SZTE ÁJTK, Szeged, 2005. 174.

³ NAGY, 2005. 176. A „jog és irodalom” irányzatai: a jog mint irodalom, az irodalom és a jog reformja, jog az irodalomban, a jog irodalma, narratív tematika.

⁴ H. SZILÁGYI István: *Jog-Irodalom. Tanulmányok a jog és irodalom köréből*. SZTE ÁJTK, Összehasonlító Jogi Intézet, Szeged, 2010. 93.

⁵ PETER Leví: *A görög világ atlasza*. Cordoba, 1994. 7.

⁶ HEGYI Dolores: *Görög vallástörténeti chrestomathia*. Budapest, 2003. 163.

mítoszok révén szereztek tudomást a hellén őskorról.⁷ Egy ilyen ókori görög mítoszt dolgoz fel Aiszkhülosz általam elemezni kívánt *Leláncolt Prométheusz* című műve is. A dráma tükrözi az akkori társadalmi véleményt a lopás tetteivel, illetve egyéb bűncselekményekkel kapcsolatosan, amely persze rendkívül eltérő volt az egyes társadalmi rétegekben. Előzetesen kiemelhető, hogy a „tüzet földre lopó” Prométheusz az árucserreforgalom növekedésétől saját termelését féltő parasztok költőjének, Hésziodosznak véleménye értelmében egyértelműen bűnös.⁸

A kapcsolódó mű elemzése és a tényállás meghatározása

Az elemzést megelőzően kitérnék a keletkezési körülményekre is. A tragédia Kr.e. V. században íródott, és nagy népszerűségnek örvendő, ismert alkotás volt az akkori Athénban.⁹ Aiszkhülosz athéni polgár volt, fiatalon kivette részét a harcokból, Marathónnál, illetve Szalamisznál egyaránt harcolt, majd átélte poliszának fénykorát is a perzsa háborúkat követően.¹⁰ A perzsák ellen vívott háborúk és az új politikai rendszer bevezetése előtti polgárháborúk miatt az athéni lakosok élete rendkívüli módon összeforrt magának a polisznak az életével.¹¹ A Kr. e. V. század körül a dráma lett a görög irodalom fő műfaja. Álláspontom szerint az is hozzájárult nagymértékben ehhez, hogy egy megpróbáltatásokkal és háborúkkal teli időszakot követően a tragédia, és általában a dráma tudta legjobban tükrözni és kifejezni az emberek titkos vágyait. Rendkívül nagy tisztelet övezte Aiszkhüloszt életében, azonban sajnos csak hét tragédiája maradt ránk a közel száz művéből. Az általam elemezni kívánt művének cselekményét kizárólag istenek cselekedetei teszik ki, háttérében a görög mitológia sajátos, speciális motívuma áll, mégpedig az istennemzedékek összecsapása a világalomért.¹²

Prométheusz Iapetosz és Klüméné gyermeke, egyben Atlasz, Menoitiosz és Epimétheusz fivére. Prométheusz volt a legravaszabb testvérei közül, és nem tartotta eléggé tiszteletben az isteneket. Prométheusz fő tetteinek előzménye, hogy őt és Epimétheuszt bízta meg Zeusz, hogy alkossanak élőlényeket, amelyek majd elszaporodnak a földön.¹³ Epimétheusz először létrehozta az állatokat, Prométheusz viszont az istenek mintájára megteremtette az embert. Azonban olyan sokáig időzött a művével, hogy amikor elkészült, addigra Epimétheusz felhasználta az összes jó tulajdonságot az állatok alkotásánál. Emiatt Prométheusz megsajnálta teremtményeit és segíteni szeretett volna rajtuk. Elhatározta, hogy ellopja nekik a tüzet, amely ekkor még kizárólag az istenek tulajdona volt, hogy az ember ez által az állatok fölé emelkedhessen.¹⁴ Felment tehát az Olümposzra, és megvalósította elképzelését, vagyis lopott tüzet Héliosz szekeréről, majd egy édeskömény-ágban sikerült levinnie a földre a halandóknak.¹⁵

A mű cselekménye a szkúthiai zord sziklákon zajlik. A tényállás szerint Prométheusz ellopja a „sok tudó tüzet” és a halandóknak adja azért, hogy bármilyen mesterséget kitanulhassanak. Azonban Prométheusznak e tetteért meg kell lakolnia: az Erő megállapítja Pro-

⁷ ARADI Nóra: *A művészet története. Az antik világ*. Kossuth Nyomda, Budapest, 1970. 8.

⁸ HAHN István: *Hítvilág és történelem, tanulmányok az ókori vallások köréből*. Budapest, 1982. 12.

⁹ DANIELLE S. ALLEN: *The World of Prometheus, The politics of punishing in Democratic Athens*. Princeton, 2000. 25.

¹⁰ <http://csicsada-irodalom-birodalom.blogspot.hu/2013/01/aiszkhulosz-kr-e-525-456.html> (2015. 09. 15)

¹¹ SZERB Antal: *A világirodalom története*. 8. kiadás, Budapest, 1992. 36.

¹² <http://csicsada-irodalom-birodalom.blogspot.hu/2013/01/aiszkhulosz-kr-e-525-456.html> (2015. 09. 15)

¹³ <http://irodalomtanulas.hu/9-efolyam/mitologia/a-gorog-mitologia-2/nehany-mitosz/> (2016. 01. 13)

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

métheusz részére azt a területet, ahol bűnhődnie kell: a választás Szkúthia sziklás vidékére esett, ahol Prométheusz büntetése az, hogy egy sziklához láncolva kell élnie, miközben madarak lakmároznak a májából.¹⁶ A büntetést Héphaisztosznak kell végrehajtania, aki Zeusz fia, vagyis Prométheusz rokona, így nem szívesen veri láncra Prométheuszt, de az Erő végig figyel a szomorkodó Héphaisztoszt, hogy megfelelően hatja-e végre a számára kiadott feladatot. Mikor Prométheusz magára marad, a Napnak és Földnek mondja el, hogy halhatatlanként hogy viselkedtek vele a többiek. Majd hangokat hall, azonban nem észleli, hogy ki közelít feléje halhatatlan-e vagy ember. Azt sem tudja ezért, hogy kiszabadítani jönnek vagy ellenőrizni őt, hogy milyen kínokat él át. A tengeristennek, Ókeanosznak lányai keresik őt fel, akiknek kérésére Prométheusz elmeséli, miként jutott ilyen sorsra.

Ezután a tengeristen is felkeresi Prométheuszt, és megígéri, hogy szólni fog pár szót Zeuszhoz az érdekében. Prométheusznak viszont azt tanácsolja, hogy ne legyen önfejű, mert akkor Zeusz sohasem fog megbocsátani. Prométheusz végül meggyőzi Ókeanoszt, hogy ne beszéljen Zeusszal. Tudja, hogy hibázott, de másokat ezzel nem akar veszélybe sodorni. Majd elújságolja, hogy anyjától ismeri a titkos módszert, amivel meg lehetne ölni Zeuszt, de még nem jött el az ideje, hogy nyilvánosságra hozza. Majd megjelenik a színen Ió, akit ugyanúgy az istenek haragja sújtott, mivel Zeusz szeretője volt, és mikor a féltékeny Héra, Zeusz felesége tudomására jutott a viszony, tehénné változtatta és egy bögöly hajszolja őt keresztül-kasul a világban.

Prométheusz és Ió előadják egymásnak történetüket, viszont Prométheusz ismeri Ió múltját, jelenét és jövőjét is. Így megjósolja, hogy Zeusz Iót Egyiptomban fogja visszaváltotatni emberi lényé, majd Ió a sötét bőrű Epaphoszt hozza a világra és Ió tizenharmadik leszármazottja, egy híres nyíllovó lesz Prométheusz kiszabadítója. Azt is megjósolja, hogy Zeusz halálát Kronosz sorsához hasonlóan saját fia fogja majd okozni. A jóslat híre eljut Zeuszhoz is.

Ezek után Zeusz odarendeli egyik fiát, Hermészt Prométheuszhoz, hogy puhatolja ki, melyik együttlétéből származik az a gyermek, aki a halálát okozza. Prométheusz nem adja be a derekát az isteni követnek, majd viharokkal és villámmal fenyegeti őt. Az ókeanisok viszont Prométheusszal maradnak, aki még beszél, miközben már hallani a mennydörgéseket, s végül egy villámtól sújtva a mélybe zuhan.¹⁷ Érdekes továbbá, hogy a műben Prométheusz az egyetlen olyan karakter, aki magát ismételve folyton azt hangoztatja, hogy nem érdemli meg a rá Zeusz által kiszabott büntetést.¹⁸

A jogi probléma abban áll, hogy Prométheusz „nemes tettét” igazából egy bűncselekménnyel valósítja meg, a lopás büntetével. Prométheusz azért vetemedik erre, hogy jót tegyen az emberekkel, naívan csupán őket akarja segíteni. És pont ebből kifolyólag érezhetjük túl súlyosnak a büntetést, amelyet Zeusz Prométheuszra kiszabott. Mai fogalmaink szerint sem arányos a Zeusz által kiszabott büntetés mértéke az elkövető Prométheusz által elkövetett bűncselekményhez viszonyítva, amelyet jól szemléltet a 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.):

„(1) Aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el.”¹⁹

¹⁶ <http://www.doksi.hu/elemzes.php?order=Show&id=104> (2015. 09. 13)

¹⁷ Uo.

¹⁸ ALLEN, 2000. 25.

¹⁹ 2012. évi C. törvény 370. § (1).

Tehát a lopás alapeseti tényállásának értelmében egy más tulajdonában lévő (idegen) dolgot az elkövető azzal a célzattal tesz el, hogy azt magáévá tegye, jogtalanul eltulajdonítsa. Vagyis ez alapján megállapítható, hogy a lopás nem csak szándékos, hanem célzatos bűncselekmény. Prométheusz viszont azzal a célzattal lopja el a tüzet, hogy az embereket segítse, és nem azért, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, vagyis a célzat ez esetben egy nemes cél, segítő szándék az elkövető részéről.

- „(2) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha
- a) a lopást kisebb értékre vagy
  - b) a szabálysértési értékre elkövetett lopást
  - ba) bünszövetségben,
  - bb) üzletszerűen,
  - bc) dolog elleni erőszakkal - ideértve azt is, ha a dolog eltulajdonításának megakadályozására szolgáló eszközt állagsérelem okozása nélkül eltávolítják, vagy a dolog eltulajdonításának megakadályozására alkalmatlanná teszik -,
  - bd) zsébtolvajlás útján,
  - be) egy vagy több közokirat, magánokirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvitelével,
  - bf) helyiségbe vagy ehhez tartozó bekerített helyre megtévesztéssel, vagy a jogosult, illetve a használó tudta és beleegyezése nélkül bemenve,
  - bg) hamis vagy lopott kulcs használatával,
  - bh) lakást vagy hasonló helyiséget az elkövetővel közösen használó sérelmére vagy
  - bi) erdőben jogellenes fakivágással követik el.²⁰

A Btk. meghatározza a lopás elkövetésének szankcióit, amelyet szabadságvesztés büntetésben állapít meg, és amelyet börtön fokozatban kell végrehajtani. Ezután felsorolja a lopás minősített eseteit, amely megvalósulása esetén súlyosabb büntetéssel fenyeget büntetőtörvényünk:

- „(3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha
- a) a lopást nagyobb értékre,
  - b) a kisebb értékre elkövetett lopást
  - ba) a (2) bekezdés ba)-be) pontjában meghatározott valamely módon,
  - bb) védett kulturális javak körébe tartozó tárgyra vagy régészeti leletre,
  - bc) vallási tisztelet tárgyára,
  - bd) holttesten lévő tárgyra, illetve temetőben vagy temetkezési emlékhelyen a halott emlékére rendelt tárgyra,
  - be) nemesfémre vagy
  - c) a lopást szabálysértési vagy kisebb értékre közveszély színhelyén követik el.
- (4) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha
- a) a lopást jelentős értékre vagy
  - b) a nagyobb értékre elkövetett lopást a (2) bekezdés ba)-be) pontjában meghatározott valamely módon vagy közveszély színhelyén követik el.
- (5) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

²⁰ 2012. évi C. törvény 370. § (2).

- a) a lopást különösen nagy értékre vagy
b) a jelentős értékre elkövetett lopást a (2) bekezdés ba)-be) pontjában meghatározott valamely módon vagy közveszély színhelyén követik el.
(6) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha
a) a lopást különösen jelentős értékre vagy
b) a különösen nagy értékre elkövetett lopást a (2) bekezdés ba)-be) pontjában meghatározott valamely módon vagy közveszély színhelyén követik el.”²¹

Azonban a tűz ellopását követően Zeusz kiengesztelése céljából Prométheusz megparancsolta az embereknek, hogy áldozzanak az isteneknek tiszteletük kifejezése érdekében. Azonban Prométheusz Zeust úgy magára haragította és emellett az emberiségre is, hogy Zeusz súlyos büntetést szánt mind a csalárd istennek, mind az embereknek.²² Zeusz bosszúja lesújtotta Prométheusz teremtményeit, ugyanis megteremtette Pandórárt, a legelső aszszonyt, aki rászabadított minden bajt az emberiségre. Magára Prométheuszra pedig azt a büntetést mérte, hogy elvitte a Szkúthia sziklás vidékére és odaláncolta egy sziklához, amelyen egy Ethon nevezetű hatalmas szirti sas minden egyes nap marcangolta a máját, amely mindig visszaozott másnapra. A főisten úgy tervezte, hogy Prométheusz bűnhődjön harmincezer évig. De harminc évvel később Héraklész feladatai teljesítése közben megölte az óriási madarat és megfosztotta láncaitól Prométheuszt is.²³ A görög főisten nem haragudott, hogy kiszabadult Prométheusz, mivel e tett Zeusz fiának Héraklésznek dicsőséget hozott. Így Prométheuszt végül visszaengedték az istenek az Olümposzra. De a sziklát, amelyhez hozzáláncolták vinnie kellett magával mindenhova. A történelmi igazságszolgáltatás azonban Prométheusz mellett áll: hiszen Prométheusz lett a civilizáció atyja, fiát, Deukaliónt pedig az özönvíz bekövetkeztét követően az egész emberiség ősapjának tekintették.²⁴

A lopás megítélése a görög jogban

Az athéni megtorlásoknak, büntetéseknek számos tanulsága van számunkra, nem csupán az ókori büntetési rendszerekről, hanem az ókori athéni demokratikus ideológiákról, és az akkori társadalmi helyzetről is.²⁵

Az ókorban létrejött társadalmakat szabályozó tiltások és a társadalom tagjaira vonatkozó parancsok eleinte vallási keretben, illetve vallási indokolással jelentek meg.²⁶ A különböző tágabb értelemben vett emberi közösségeknek (törzseknek, törzsszövetségeknek) illetve ezen belül a szűkebb értelemben vett emberi kommunáknak (nemzetségeknek, rokonságnak) és az egyénnek az adott társadalmi csoporton belüli és azon kívüli, valamint a társadalom tagjainak egymáshoz való viszonyát, az együttélés kérdéseit, az élők és a holtak viszonyát általában magasabb rendű hatalmak akaratát tolmácsoló szabályok: az isteni törvények rendezik.²⁷

²¹ 2012. évi C. törvény 370. § (3) (4) (5) (6).

²² <http://irodalomtanulas.hu/9-efolyam/mitologia/a-gorog-mitologia-2/nehany-mitosz/> (2016. 01. 13)

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ ALLEN, 2000. 17.

²⁶ HAHN, 1982. 8.

²⁷ Uo. 8.

Platón²⁸ a híres athéni filozófus, Szókratész tanítványa a szent ligetben hozta létre az Akadémiát, és egyike volt azoknak, aki foglalkozott a lopás, mint bűncselekmény definiálásával a Törvények című művében.²⁹ Platón a következőképpen fogalmaz:

„A lopás szabad emberhez méltatlan, nemtelen dolog.”³⁰

Művének tizenegyedik fejezetében úgy ír a tulajdon lopásról mint egy rendkívül szegyetlen tettről. A természeti, közösségi, illetve önálló (egyéni) lét alapvető kérdéseire leg-hamarabb a vallási színezetű, a hitélet által motivált mítoszok adtak választ, amelyek többnyire az adott hitvilág isteneinek cselekedeteiről szóltak.³¹ Platón művében a lopás jellemzését követően rátér az istenekre:

„Zeusz fiai közül egy sem foglalkozhatott ihyesmivel sem a furfang, sem az erőszakoskodás feletti örömeiben. Senki se hagyja, hogy a költők és egyéb mesemondók rászédjék, és rábeszéljék arra, hogy ihyesmit kövessen el abban a hiszemben, hogy ha lop vagy erőszakkal rabol ezzel semmi rosszat nem tesz, csupán azt, amit maguk az istenek is elkövetnek; mert ez nem is igaz és nem is valószínű, hanem aki ilyen törvényellenes cselekedetet követ el, az nem isten és nem is az istenek gyermeke - és ezt a törvényhozónak jobban kell tudnia mint az összes költőnek.”³²

E kornak a sajátossága, hogy a lopás esetében sokkal nagyobb volt a büntetés mértéke, mint a bűncselekménnyel okozott kár.³³ David Cohen művében részletezi, hogy az ókori görög jogban a magántulajdon ellen elkövetett lopást *klepénak*, míg a megszentelt vagy szent dolgok ellopását *hierosulianak* nevezték.³⁴ Hangsúlyozza azt is, hogy a büntetés mértéke eleinte nem igazodott az ellopott dolog, vagy az okozott kár mértékéhez, hanem azt általában halállal büntették.³⁵ Viszont a lopás meghatározott fajtái, többek között a sikkasztás, hűtlen kezelés, illetve a tulajdon ellen elkövetett egyéb lopási cselekmények nem tartoztak bele a *klepé* fogalmába, hanem külön jogintézményi fogalom alá sorolta például a tolvajlást is, amit a *kleptein* szóval illeltek.³⁶ A társadalmi különbségek kialakulásával, a magántulajdon elterjedésével kiegészült a főbűnök listája a lopással, és a huzamosan mások javaiból törvénytelen módon élő bűnözők társadalma, a bűnözés fogalma is a civilizációkkal együtt jelent meg. Mivel Prométheusz az istenek ellen követi el a lopást ezáltal sérti a szakrális rendet is, így súlyosabb büntetést érdemel. Problémás volt azonban a *klepé* fogalmának meghatározása, hiszen erre több variáció is volt, azonban kimerítő, alapos, részletes definícióval nem találkozhatunk.³⁷ Csupán egy elkövetési módokat példálózva felsoroló pár szavas fogalom meghatározással próbálkoztak.

²⁸ Kr. e. 428/427-349/348.

²⁹ HEGYI, 2003. 169.

³⁰ Plato: The Laws II, book XII, 941B.

³¹ HAHN, 1982. 8.

³² Plato: The Laws II, book XII, 941C.

³³ <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/életmodtortenet-oskor-es-okor/biras-kodas-az-okori-civilizaciokban/buntetesek-az-okori-civilizaciokban> (2015. 09. 17)

³⁴ David COHEN: *Theories of punishment*. In: Michael Gagarin – David Cohen: Ancient greek law. Cambridge University Press, Cambridge, 2005. 216.

³⁵ COHEN, 2005. 216.

³⁶ David COHEN: *Theft in athenian law*. Beck, München, 1983. 34.

³⁷ COHEN, 1983. 35.

Platón mellett még Démoszthenész két szónoklata szolgál fő forrásként a lopással kapcsolatos ókori eljárásokról: mégpedig az Androtion³⁸ és a Timocrates³⁹ elleni beszédek, amelyek közül egyik sem tartalmazza konkrétan a tiltott magatartást, sokkal inkább példálózó felsorolással határozták meg, hogy mi minősül lopásnak.⁴⁰

Később Démoszthenész ír Timocrates elleni beszédében⁴¹ a tolvajokról, és arról, hogy a körülményektől függően milyen büntetést vagy megpróbáltatást kellett elviselniük tettükért az ilyen elkövetőknek.⁴² Különbséget tettek ugyanis a között, hogy a lopás kizárólag magánérdeket sért, vagy az elkövetett *delictum* sérti az egész közösséget, a közrendet is. Ez utóbbit súlyosabban büntették. Ezután rátér arra, hogy amennyiben valaki ellopja másnak a magántulajdonát, a normális, a társadalom és a sértett számára is elfogadható büntetés, ha a lopott dolog értékének kétszeresét fizeti vissza a tolvaj.⁴³ De megemlíti, hogy a bíró megállapíthat egy kiegészítő büntetést is, mégpedig az 5 napig történő kalodába vagy ketrecbe zárást, aminek lényege a nyilvános megszégyenítés.⁴⁴ A célja ennek a kiegészítő büntetésnek természetesen ugyanaz volt, mint napjainkban is, hogy a potenciális leendő tolvajokat elretentse a jövőbeni elkövetéstől, hiszen aki valaha is ilyen kalodába került, egész elkövetkezendő életében szégyenkezett miatta.⁴⁵

Az Androtion elleni *oratióban*⁴⁶ nem kapunk információt a tényleges lopásról szóló törvényről, viszont említ négyféle keresetet illetve eljárást, amelyeket a sértett fél megindíthat: *apagoge*, *ephegesis*, *dike klopés* és a *graphe* eljárások.⁴⁷ E szakasz a perbeszédben azonban csak vázlatos, így szinte lehetetlen megmondani, hogy mire gondol pontosan Démoszthenész. Az is kétséges, hogy a felsorolt eljárásokat, hogyan lehet felhasználni egy megtörtént aktuális esetben.⁴⁸ Úgy jeleníti meg az eljárásokat, mintha az érintettnek választási lehetősége lett volna, hogy melyik keresetet indítsa meg.⁴⁹

A lopás büntetése általában

A lopást egyes jogfejlődési korszakokban nagyon szigorúan szankcionálták. Az éjjel tetten ért tolvajt bárki szabadon megölhette, tehát a jogi norma megállapított egy jogellenességet kizáró okot, így aki az éjjeli, vagy fegyveres elkövetőt (tolvajt) megölte nem volt felelősségre vonható emberölés miatt.⁵⁰ Vagyis a lopás minősített esete súlyosabban volt büntetendő az alapesetnél már az ókorban is, amelynek célja a generális illetve a speciális prevenció volt

³⁸ Demosthenes: *Medias*, *Androtion*, *Aristocrates*, *Timocrates*, *Aristogeiton I and II*, XXI-XXVI, *Against Androtion*, [593] 2.

³⁹ Demosthenes: *Medias*, *Androtion*, *Aristocrates*, *Timocrates*, *Aristogeiton I and II*, XXI-XXVI, *Against Timocrates* [700] 2.

⁴⁰ COHEN, 1983. 38.

⁴¹ Demosthenes: *Medias*, *Androtion*, *Aristocrates*, *Timocrates*, *Aristogeiton I and II*, XXI-XXVI, *Against Timocrates* [700] 2.

⁴² COHEN, 2005. 216.

⁴³ Uo. 216.

⁴⁴ David COHEN: *Crime, punishment, and the rule of law in Classical Athens*. In: Michael Gagarin – David Cohen (eds.): *Ancient greek law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2005. 222.

⁴⁵ Uo. 222.

⁴⁶ Demosthenes: *Medias*, *Androtion*, *Aristocrates*, *Timocrates*, *Aristogeiton I and II*, XXI-XXVI, *Against Androtion*, [593] 2.

⁴⁷ COHEN, 1983. 38.

⁴⁸ Uo. 39.

⁴⁹ Uo. 39.

⁵⁰ <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/eletmodtortenet-oskor-es-okor/biras-kodas-az-okori-civilizaciokban/buntetesek-az-okori-civilizaciokban> (2015. 09. 18)

akkor és most is. Érdekesség emellett, hogy a napközben tetten ért tolvajt viszont nem volt szabad megölni, azt a bíróság elé kellett állítani; ebben az esetben a büntetés megkorbácsolás vagy akár rabszolgaságba taszítás volt, a tetten nem ért tolvaj pedig csupán az ellopott dolog kétszeresét (*duplum*) volt köteles megfizetni.⁵¹

Platón Törvények című művében rendelkezik a lopás büntetéséről is, valamint kiemeli azt is, hogy aki közvagyonot tulajdonít el, legyen az csekély vagy jelentős értékű ugyanazon büntetés érje.⁵² „Mert aki kisebb tárgyat lopott, az is ugyanazon indítékból, csak kisebb hatékonysággal lopott, és éppígy az is teljes mértékben vétkezik. Ha valaki idegenre vagy rabszolgára bizonyítja rá, hogy az meglopta a közvagyonot, annak eldöntése, hogy milyen büntetéssel lakoljon, vagy milyen bírságot fizessen, annak alapján történjék, hogy remélhető-e a megjavulása.”⁵³ „Ha ellenben polgárra bizonyult rá, akit abban a hitben neveltek, hogy jól nevelt ember lesz belőle, hogy meglopta vagy megrabolta hazáját, akár tetten érték, akár nem, mint szinte végképp javíthatatlant, halállal büntessék.”⁵⁴

Démoszthenész Androtion⁵⁵ és a Timocrates⁵⁶ elleni két szónoklatában körülírta a lopás négy változatát:

1. *Nappal történő, 50 drachma értéket meghaladó lopás esetében az érintett perelhető és halállal büntetendő.*
2. *Az éjjel elkövetett lopás értékre tekintet nélkül halállal büntetendő.*
3. *A Lyceumból, az Akadémiáról vagy a Kynosargosról történő lopás összegre tekintet nélkül halállal büntetendő.*
- 3 a. *A 10 drachmát meghaladó értékű kikötőből történő lopás, szintén halállal büntetendő.*
4. *A nappal, 50 drachma értéket meg nem haladó és a kikötőből 10 drachma értéket meg nem haladó lopás esetében a dolog értékének kétszeresére büntetik az elkövetőt és megadják annak a lehetőségét, hogy 5 napra kalodába is zárják.*⁵⁷

Démoszthenész az első pontban a lopás alapeseti tényállását határozta meg, majd ezt követi a három minősített eseti tényállás, amelyek esetében súlyosabb büntetést helyez kilátásba.

A szakrális normák, az erkölcs és a jog konfliktusa az ókorban

A napjainkban ismeretes normarendszerről ebben a korban még nem beszélhetünk, mivel csak a társadalom együttélését biztosító kezdetleges együttélési szabályrendszert alkalmaztak, amelyek nem mondhatóak még jogi szabályoknak, csupán az együttélésből fakadó vallási és erkölcsi normáknak.⁵⁸ Az ókorban rendkívül jellemző volt, hogy az adott társadalomban élő emberek az Istenek által kreált törvényeket előtérbe helyezték. Sőt azokat minden felett állónak tartották. Ekkor e mítoszok révén igyekeztek példát statuálni az ókori

⁵¹ Uo.

⁵² Plato: The Laws II, book XII, 941D.

⁵³ Plato: The Laws II, book XII, 942B.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Demosthenes: *Medias*, *Androtion*, *Aristocrates*, *Timocrates*, *Aristogeiton I and II*, XXI-XXVI, *Against Androtion*, [593] 2.

⁵⁶ Demosthenes: *Medias*, *Androtion*, *Aristocrates*, *Timocrates*, *Aristogeiton I and II*, XXI-XXVI, *Against Timocrates* [700] 2.

⁵⁷ COHEN, 1983. 40.

⁵⁸ MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: *Római jog*. 5. átdolgozott kiadás, Generál Nyomda, Szeged, 2008. 25.

ember számára.⁵⁹ Rendkívül szoros összefüggés volt a társadalmi valóság, illetve a közösség vallási képzetei, mítoszai, tanai között.⁶⁰ Eleinte nagy segítség volt a vallási kényszer a társadalom tagjai által létrehozott együttélési szabályok kikényszerítéséhez, az államhatalom hiánya idején, amikor a mitológikus hiedelmekkel élő polgárt az istenek haragjától akarták megvédeni, azáltal, hogy azt hangoztatták, hogy a normákat az istenek akaratából kell betartani.⁶¹

Összegzés

Prométheusz karaktere az összes emberi tudni vágyás és alkotni akarás gyönyörűségét és persze tragédiáját is példázta.⁶² Egy irodalmi mű számos szempontból vizsgálható. Tanulmányomban próbáltam Aiszkülosz szerzeményének jogi aspektusaira rávilágítani és bízom benne, hogy mind a jog, mind az irodalom képviselőinek tudtam újat, figyelemfelkeltőt mutatni. Számatalan jogi elem lehető fel ugyanis a korábbi és a mostani irodalmi alkotásokban is.

LILLA ÁRKOSY

The Conflict Between the Divine and the Human Rights in the Work of Aeschylus: Chained Prometheus

(Summary)

The work of the plot takes place in szkúthian rugged cliffs. The facts, according to the Prometheus stealing “many scholars fire” and give it to the mortals. But Prometheus should be punished because of his action.

Szkúthia rocky countryside where the punishment of Prometheus should be executed, they chained Prometheus to a rock. The penalty shall be performed by Hephaestus, who is the son of Zeus, and a relative of Prometheus. The legal problem is that Prometheus “noble deed” is actually a criminal act, the crime of theft. Prometheus want to do good to the people naively just wanted to help them. And just for this reason we can feel too serious this punishment imposed by Zeus to Prometheus.

---

⁵⁹ CASTIGLIONE László: *Az ókor nagyjai*. Budapest, 1982. 164.

⁶⁰ HAHN, 1982. 9.

⁶¹ MOLNÁR – JAKAB, 2008. 25.

⁶² HAHN 1982. 8.